

* خانہ قای میرزا * "۱" پشوو ی کی نڈ خ ی - ب ش ی ی ک م . . س ر د ار ن ز ا ج اف

((1))

ب رک و :

ن م م م مان ہ م جیہا ن کی ت ای ب ت ب خ ی ہ ی ہ م ی ش م و اج و
خو ن ر کی باشی ب خ ی د س ت ب ر ک ر دو و ، ب ی م مان نووسی زیر ک
ل ر و د کار ئا مانج و م ب س ت کانی ب گ ی ن ت ب تا کی ک م م ،
کاریگ ری زیاتری ل د ز گا میدیا کانی دیک ہ ی ، ن ماز م مان
م ژووید کان یان ئ و ر مانا نی ل بار ی ک س ای تی د یار و
ناسراو کان و ی ، ئیدی د بند س ر و ر د و د ماود م و ک ن سیمی د م
ب یان ل ک م ا ن ت ن گ کانی پیرم سووری سل مان نی و ب ر و پانتایی
دونیا ی کی ب ر فر ل ش ق ق ی با د د ن ، ئیدی ل ژگاری ن م دا
رؤمانی ل و ج ران پ ل ب ر و سیاست د کو ت و ل ت ک و تی سیاسی
نهادا ئاو ت د کات و و شلو بوون ل نا کی گ ا ن و
د خو ق . .

ن گ ک س ا ن کی دیک یش ل ت ک مانی " خانہ قای میرزا " ی برای
نووس ر " میران ئ براہام " د مودوو ی کیان کرد ب ت و س رنج و
ت بین ی کانی خ یان خست ب ت و و ، کات ک د بین ت بین و
س رنج کانی خ یان خست ت و و دیار ہیج ک س ک و ہیج نووسین ک ہ م
ب خو ن ن و ی فر چ شنی ناب ت ہ م ی ش ب ک موکو ی ناب ت ، کاتی
خ یشی برای ب م ز مان (سابر شید) پ ی گوتین ک د توان س رنج
بد ن س ر نووسینی ف ا ن و ف ا ن ل بار ی مانی " کت ب فر ش " و ،
ہ ب ت ب م ز میران ئ براہام ی ش ہ مان ق س یان کرد و ، دیار ن م
ب خ مان دیدگای ت ای ب ت ب خ مان ہ ی و لاسایی ہیج نووس ر و
دیدگای ک نا ک ی ن ، ناما ن و کاریگ ری ہیج ک س کیش ب س رمان و
ہ ب ت ، ن م ب دید و ت و و انینی ئ و بیرکردن و ی ہ ی ل د ق
د و انین ، ت نانت ل زمان و د ر ب یش ن گ ا ی و و تی ت ای ب ت
ب خ د گ رین ب ر ، ہ ر خ ن گ ر ک د ی ق تی ئ و ل ک ی ن و و
خو ن د ن و و خ ن ی ب ر ل خ ی د اب ت ، ئ و ا ہیج گومان کی ت دا
نیی ئ گ ر لاسایی ش ن کات و و کاریگ ری ب س ر ی و د ب ت ، ب ی
ن م ن مانویست ئ و کاریگ ر ی یشمان ب س ر و ب ت و خ مان ،
خ مان بین .

بـر لـ چوونی شرـفـکـمان گـرـکـمان دوو قسـ بـین، پـمان وابـت
 ساـی ۲۰۲۳ لـ پـشانگای نـودـوـتی فرانکفـرت بوو بـ یـکـمینجار ”
 میران ئـبراهام “مان بین، هـر ئـو دـم داوای کتـب یاخود باشتر
 وایـ بـین مانـکـانمان لـ کرد، ئیدی نازانم بـر دـست نـبوو یان
 خـی لـ داواکـمان شاردـو، ئـو بوو هـر لـو چـند دانـیـکی بـ
 کـسـکی گـنج و تازـ دـستـپـکی نووسین کرد، ئـلهـقی لـ دـمان نـگرت
 وـلـ زـریشمان پـخـش بوو، کـسـکی گـنج و لـم غوربـتـ پـنای بـ
 نووسینی کوردی بردبـت و بیـوت لـو دـرگایـو لـ کوردبوونی خـی
 دانـبـت و، قـی چاکـی لـهـماـت و لـ دونیای ئـدـبی کوردیدـو
 بـ خواستی دادـی بگات، زـر بـداخـوـین کـ ناوی ئـو کوـ گـنجـمان
 نـزانی، ئـو دـمی تازـ لـ لـکـکـینـوی مانـی “گـشـگیری ” برای
 بـز ئیسمائیل حـمـ ئـمین تـواو ببوین، واما نـزانی دـیانـوت
 خـیانمان لـبشارنـو، وادـرنـچوو، جاری دووـم کـ بـز میران
 ئـبراهامان بینـو لـ ئـلدنـرگ بوو ئـی ۶ / ۹ / ۲۰۲۵ لـ
 هـی مایـ ئـزیدیان لـ کـنگرـی پـنی کوردی بوو، وـک سووکـ
 گـلـیـک پـمان گوتـو، کتـبـکـانمان هـر بـ دـست نـگـیشت، ئـو
 بوو داوای ئـدرـسـکـی لـکردین و بـنـدرا پـمان بگات بـ سیاسـو
 ئـی ۲۸ / ۱۰ / ۲۰۲۵ چوار دانـ لـ مانـکانـی بـدـستمان گـیشت،
 کـ بریتی بوون لـ “شـوگـگـکان، خـمی مـستوور، نیشتمانی سارا،
 خانـقـای میرزا ” شاگـشکـ بووین، هـر بـ ئـی دواـیـی ۲۹ / ۱۰ /
 ۲۰۲۵ دـستمان بـ خوـندنـوی رـمانـی “ خانـقـای میرزا ” کرد، دـشـت
 کـسـکی ئاسایی زـر بخایـنـت بـ دـ ئـ مانـکـ بخوـنـتـو، وـلـ
 خوـندنـوی ئـم هـوـستـکردن بوو لـ سـر زـر لـ موـفـدات و بـ
 وردی ئـچوونـ ناوـخنی ئـمانـکـ و ئـی ۱۵ / نیسانی / ۲۰۲۶ کات
 دوانزـی شـو لـ خوـندنـوی تـواو بووین، پـشتر زـرمان لـرـولـو
 لـ بارـی مانـکانـی بـز میران ئـبراهامـو بیستبوو زـر
 تامـزری خوـندنـویان بووین، لـ “ خانـقـای میرزا ” تامـزری کـی
 خـمان بـ یـکـک لـ مانـکانـی شکانـد، لـ یاستیدا کـمـتـرخـم نابین
 و مانـ بـ ئـو هاتوو بخوـندرـنـو، ئیدی لـمـولا دـستمان کـمـ
 واکـ دـبـت و بـ پـی دـرفـت یا ئـو تا لـ ئاستیاندا مینا ئاسای
 ئـم مانـ دـبین یانیش وـک هـر کـسـکی دی خوـنـر دـبین، لـ کاتی
 خوـندنـویان ئـو بـیارـ دـدرـت، چونکـ ناوـکـکاری دـکاتـ
 سـر بیر و شرـفـمان، نامانـو هـیچ لـ بارـیانـو بـترین، ئـو
 لـر دـخوـنـو دیدگامان بـ دـردـخات، لـ خـ دـناسین هـمیشـ بـ
 دووی خـ نـرـنیـکان دـگـگـین، لـ پـناو بـرـوپـشردنی ئـدـبی
 کوردی بـگشتی و مانـ بـ تایبـتی، پـمانوایـ هـموو ئـو برادر و
 نازیزانی دوو حـرفمان لـ بارـی کار و دـقـکانیان نووسی بـت

گواهی ئوو مان ب ددن، بـردمان خستـتـ سـر برـد یان
وو خان دوو مان.

لم وانگـوو باسکمان لـهـمـای و تـواوی " خانـقـای میرزا " مان
زـر برـوردی خوـنـدـوو، هـر بـیـ زیـاتـر لـ " ۱۶۰ " کاغـزی
نگاوـنـمان لـ سـرنـجـ ئـرنـی و نـرنـییـکان بـ هـموو ئـو
لاپـانـوو لکان دوو و سـرنـج و تـبـینیـکان لـ بارـی هـر لایـنـکی
مانـکـ بووبـت هـمـکـمان بـ ژـر ئـو وـش و سـتـ و نیو لاپـانـو
لاپـانـیـشـدا کـشاو و لـم خوـنـدنـوو یـدا دـیـخـینـد بـر دیدی
خوـنـدـران، گـرـکـمانـ ئـو و بـژین، ئـمـیش لـ تـک ئـم خانـقا هـم
گریـاین هـمیش دـخـش بووین کـ نووسـری وامن هـی دـتـوانـت پـ
بخاتـ ناو ژیا نی ئـدیـانـمان، سـربـاری سـرنـج نـرنـییـکانـمان.

دوای بـرکو

پـمانوایـ خـدان لـ قـرـدانـی خـنـ یان خوـنـدنـوی دـقی ئـدـبی
بـ هـموو ئاراستـ و پـلوپـیـکانـی، ناکـر سـرپـیانـ بـت، نووسـینی
مانـک چـنـدین مانگ ئـگـر یان زیـاتـر لـ ساـیش دـخـایـنـت، ناکـر
کـسـک کـ خـی بـ خـنـگر بـزانـ بـت و لـ چـند دـنـکی مـجازیدا
هیچی بـسـرهـیچـوو نـهـهـی یان هـنـد بـ شانوبـایدا هـبـدا، ئیدی
دـنـکـیشـو تـکـمان بـ قووت بکاتـوو.

ؤمان دونیایـکی پانوبـرینی تایبـت بـ خـی هـی، پـلوپـ بـ زـر
لایـن دـکـشـت و خودی مانیش توخمگـلـکی فری هـی ناکـر خـنـگر
خـی لـگـل بکات و خـی لـدوور بگـرت هـروک گوتـمان مانووسـک بـ
چـنـدین مانگ مانـک دـنووسـت تـی خـنـگر ناکـر لـ شووـژـکـدا
دیدگایـکی کورتـبین بخـیتـوو، بـیـ ئـمـ ئـو شووـازـ رـتـدـکـینـد و
و بـ جـر زانستی و ئـکادیمی و شیتا فریـیـکـیـوو دـینـد دـنگ
و نووسین و بـم جـری خوارـوو، کـ بـبـوای ئـمـ مانناسیـ، بـ
سـر توخم و بندـماسـرـکیـکان شرـفـکاری دـکـین، پـمان وایـ "
زمان " لـ مانـدا کرـکی گـیانـدنـی مـبـستـ و کـکـیـکی سـرـکی
مانـ، هـر بـی لـ زمانـوو دـست پـدـکـین...

یـکـم ؛ زمان

زمان لـ ناو دـقـدا گـمـ دـکـات، بـیـ یـکـک لـ گرینگـترین بندـماکانـی
مان بـ لای ئـمـوو زمانـ، لـ یـی زمانـوو ئـمـ بـ خوـنـدـر
دـگـین، هـر زمانیش بندـمای هـموو پـیوـنـدیـ کـمـایـتی و
نـودـوـتی و دیبلـماسـیـکانـی نـوان وـتان و تـواوی
مرـقـایـتیـ، کاتـک دـمانـوو لـ دـقـک تـبـگـین تـها زمانـ
پـلـکـشـمان دـکـات بـ ئـوی بـیار بدین لـ سـر برـردـوامی بـ

خوښندنوې د قکې یان وټلانی و پټنا بردنې بډر کتېب و نووسیندکې دی، جا لې ټټماندا ئېم لایڼنې لې سږوو پټوویستېوې جې سرنجې؛ ((ټټمان بې گشتی دیاردېکې فرې شېواز و زمان و دنگې، شرېفکار لېسېر هڼدې یېکې شېوازی هاوشېوې دادمڼدې، کې هڼدېجار لې سږر ئاستی زمانې جیاوازان کان دېبېنرېت و، زمانی ټټمان سیستمکې زمانېکانې هږ بې خې هڼمچېشني زمانی کڼمټایېتیی و، هڼدېجاریش بې زمانېکان و دنگې تاکیېکانې، هڼمچېشني سیستمکې ئدېبیې، بڼما پټوویستییکان و دېخوازېت زمانی نټووی یې بې سږر شېواز کڼمټایېتییکاندا دابېش بکړېت و لې لایڼن گروپکېوې ” دډډرکېوې ” بې جږی داتاشراو پټی بئاخځن)) ” ۲ ” ، تڼماشال لېرېوې دډرگای دیکې و فرې لایڼنمان بې سږر دکاتوې بې خوښندنوې زمانی لې ټټماندا، چونکې زمان گڼانېوې، جا گڼانېوې کڼې ئایې خودی نووسږکې یې یان خودی پاټټوانی ټټمانکې؟ چېن زمان یاری پډدکړې لې نېوان گڼږر و دډقدا؟ دونیا یېکې سڅت دژوار لېو نېوڼدېدا هې، خوښږی ئاسایی درکې پټناکات، ئوې ټټخڼگرې بې دواي وردېواټکان دگڼږت و دېوېت ئوې خوښږی لې بېئاگا بڼڼتوې و چمکک لې ئېبستم لږی بې پاشخانی هزری بڼږت وکڼگای بکات، دې بې زمان دونیای ئېفراندنی ټټمان جوانتر بکات، هږ نووسږک لې ټووی زمانوې بې ئو ئاراستې یې دډچېت کې بېدرېژایی تڼمڼی نووسینی وک پاشخانک بونیادی ناوې، جگې لې جږی زمانی نووسینی ټټمانکې، شېوېزاري ناوچېیشمان هې یې کڼ ئویش بې هڼمان شېوې هڼوېستې کردنی لې باروې گرینگې، ئېم لې زمانی کوردیدا جگې لېو فرې دډرگایې لېماندکړتوې، لایڼنکې دیکېیش تڼنگې پټهڼچنیوین ئویش ټټنووسې، کڼواتې لې شرېفې زمانی بې ” خانېقای میرزا ” وردبېنی دېوېت و خوښږیش لې تڼکمان هڼناسې دوورودرېژي هېبېت و کڼم حېوسوې نېبېت...

أ - ټټنووس :

ئېمې کورد لې ټټنووسی ” ئارامی ” کورمانجی ناوېاست ” سږرانی ” کڼشې زږ زږق و دیارمان هې یې و تائېستا هیج کام لې نووسږکڼمان نایانېوېت بې ټټنووسکې یېکگرتوو یان یېکې ټټنووس بې خې پیدې بکات، ئېم لې ټووی یېکې ټټنووسوې، لې بارې خودی ټټنووسیش بې گشتی ئایدیا مای ټټنووسی بېقوېدا گرتووې و بېوې بې مټکېکېک و هیج کڼسک لې خڼمی ټټنووسدا نیې و تڼیا ئوې ئایدیاکې بې باس دډکات بې استی دزانېت و گوې لې ئکادیمیسټکېنی زمان و ټټنووسی کوردی ناگیرېت.

” خانېقای میرزا ” لې هڼوې یېکې ټټنووس و ټټنووس بې شېوې

گشتیی کای بـدـر نیی، چاکتر وای ئیدی بکـوینـد نـو مـانـنـکـو و لـرـولـو و نموونـکانی بـخـینـد بـردـستی خوـنـری کورد، بـ ای ئـم یـکـای ئـنـووس لـ (ئ) و (د) پـشـگری کردارـکانـو و دـست پـدـکات، ناکرـ نووسـر ئـم لایـنـد فـرامـش بکات، نووسـر لـم لایـنـو و سـرکـوتـوانـ و کارـکـای ئـنـجامداو و سـردـرکردوانـ خـی لـم لایـنـو و پاراستوو، جـغار لـ دـمودو و کانی کارـکتـرـکان تـکـ و پـکـیـکی دروست کردوو، کـ ناکرـ ئـم بـس نـکـرت، ئـم لـدـگـگـین بـ باسکردنی شـو زار لـ مـانـدا، لـ سووچـکیشـو بـس لـم " د " و " ئ " یـی پـش کردارـکان دـکـین..

هــبـتـ هـر لـ ووی ئـنـووسـو دـچینـ سـر لایـنی دیکـ لـم مـانـ، وشـی " دوکان " کـ مـبـست لـی ئـو دوکانانـی کـ شتومـکـ یان کـلوپـل و خزمـتـگوزاری دـفرـشت، ئـم دوکانـ بـ یـک " واو " دـنووسـرت، ئـم وشـ لـ بـنـتـو و لـ ناو فارسـکانـو و هـاتـتـ ناو عـارب و تـنـات خودی عـاربـیش بـ " واو " بـم جـر دـینووسـن " دکان "، لـ کوردیدا ئـم هـمان وشـمان هـی، و لـ بـ دوو " واو " کـ ئـویش " دووکان " دیارـ نموونـیش شارـچکـی " دووکان " ی سـر بـ پارـزگای سلـمانـیی، ئـم " دووکان "، مـبـست لـی دوو کان یان دوو کانـیی، بـ بـگـیش هـر لـو سنوورـدا و لـ پشت شارـدی سـرگـو و " سـکانـیان " هـی، کـواتـ مـبـست لـ دوو کانـیی، بـ بـ دوو " واو " دـنووسـرت، بـ داخـو و تا ئـستا ئـم دوو وشـ لـ یـک جیا ناکرـتـو و لای زـربـی هـر زـری نووسـرـکانـمان ئـو تا میران ئـبراهامیش هـمان هـی کردوو و لـ لاپـ (۵۴) یش دـ : ((دووکانی مام زامن دـرگـیـکی دووتاکی گـورـی کـنی لـ دار دروست کراو)) هـر لـ هـمان لاپـ دـ : ((ئـو و ئـژی لـگـ باوکم لـ باس و خواستی دووکانـکـی مام زامندا بووین)) لـ لاپـیـکی دواى ئـو ویش دـ : ((بـم ئـو و نـدـم لـ بیرـ کـ پـلـم بوو زوو بگـین و دووکانـکـی مام زامنـی نشان بدـم و ...)) یان لـ لاپـ (۵۸) دـ : ((کاتـک پـلیسـکان یشتن و دووکاندارـکان هـاتنـ سـر لاشـکـی)) لـرـو و بـمان دـردـکـوت کـ لـ تـواوی مـانـکـ بـم جـر دوکانی کـلوپـل و کـرـستـ فرشتنی بـ دوو " واو " نووسیو، هـر لـ بارـی یـکـی ئـنـووسـو لـ تـنها یـک پـرگرافدا دووالیزمی لـ ئـنـووس خوـقاندوو، کـ ئـم هـی و ناکرـت، تـماشا لـ لاپـ (۵۳) و پـرگرافـی یـکـم بزانه چـون " ئاو دانبـت " و " شوـنـبز " پـکـو و دـلکـنـت و لـ کـتایی پـرگرافـکـیش " بـ جـ هـشت " دادـبـنـ لـ یـک. ئـم بـ ئـنـووس و زمانزانـکان جـ دـم کـلـم مـانـ زـری وا بـرچاو دـکـون،

په ما نوایه کاتکه نووسلر خه به کامه د زمانه زمانه و نووسی له لاگرینگ نام لیت و جخت له کرکه و م ب است گه یانندنکه دکات، ه موو ئه دیکه گره که ئو بزانته خو ندر به هه زمانه که وه ه واداری ئو، که زمانه و نووسی ته کشکاند ئیدی هدی هدی ئو و و اجبوونهی کا لده بته وه، هر به م ه کار وه ئم له ه موو له که یینه و کانه له باره ی مانه وه ه نگوای ی که ممان ه وسته کردن بوو له باره ی زمانه و نووس، په مان سه یر م ننگه ب رامبه ر که جا خودی نووسلر به یان خو ندر به ثرت م خند کانی له ژیکه نین و ئو م خند نیی و شر فکاری نیی دکرت، و له دب ژین له ی که دوو لاپه م و سه م که م که و و ته و او ی ئو و له که یینه و و شر فکاری به خو نده و، که ته ه ناسه در ژیت ه به ته به خو نندنه ی سده ان لاپه م ی مانه، گره که ئو و ته ننگه نه ف سیی یش به و نه ته و به ده یان لاپه م ی مانه خه که بکه و و ناماده به، م خند ته نه ها سه رز نه ته یان پیا ه ده ان نیی، گره که ه موو پیا ه که دانه که و له که کیده ته و که ده رگا کانی سنوور به زاندنی ئو و نووسینه که مدراو و داخراون ده به ئیدی داهه نان ا بگیری ته، م خند ه میش به به ر و په شبردن و داهه نانی زیاتروزیاتره و ده رگا و په نجه ر که کان ه موو به ووی داهه نان واه دکات..

له م به دوا د ا چوونی نووس به رد و ام ده بین و پاشان ده ینه سه ر به کاره نانی شته زاری ده فله ر له ناو مانه ئم مانه، دوا لایه نی نووس پرسی ته پی ی " ی " له ج ختکردنه و مینا ناسای " ته یش " نه که " ته ش " که ئم مانه په له و جله ر لادانه له سیسته می نووسی کوردی، نموونه یش ((ئا و اش، ل ۲۱ / ئو و ش، ۲۲ / ته ش، ل ۲۷ / دو وانه ش، ل ۲۸ / ته ش، ل ۳۷ / په له که شدا، ل ۴۱ / ده م که کا که ش، ل ۴۹ / ئم م ش، ل ۵۶ / مسته فاشم، ل ۵۷ / ئسته اش، ل ۵۷ / با ئم م ش، ل ۵۸ / ئم م ش، ل ۶۶ / ئو و ش، ل ۵۹ / ته ه اش، ل ۸۹)) ئم مانه و ده یان ووشه ی دیکه که په ویست ده کات پیته ی " به دابنه رته دانه نراون که ده بوا یه و ا بنووسرا بان ((ئا و ایش، ئو و ایش، ته یش، دو وانه یش، ته یش، په له که یشدا، ده م که کا که یش، ئیم یش، مسته فایشم، ئسته یش، با ئم م یش، ئم م یش، ئو و ایش، ته ه ایش)) م ب است له زیاتر په داگرتن له سه ر ئم پیته ی " یه، ئو و یه که ده به ئم م یش و که نه ته و و گه لانی دی، نووسین له ئاخاوتن جیا بکه یینه و، ئو و یه که کاک میران نووسیویه ته، شیوازی ئاخاوتنه نه که نووسین، که چی هه ر به خه یشی ئم لایه نه ی له زه ر شوه نی دیکه است کرد ته و و ئو و پیته ی " یه ی نووسیوه، و که ((سه ا و یشی، ل ۱۹ / مام زامنیش، ل ۲۸ / ئو و یش، ل ۳۴ / منیش، ل ۳۷ / مالیکیش، ل ۳۹ / ج لالیش، ل ۴۱ / پشو و کانه یشدا، ل ۴۱ / ئو و یش، ل ۴۵ / سه قاتیشی، ل ۴۷ / قادریش، ل ۴۸ / تریش، ل ۵۱ / زمانیشی، ل ۵۸))

ئەمانەتەمۆنەيەك بوون لە دەرچوون لە سیستمی یەكەیی نووس،
 ناکرە بە دوو شەوازی نووس لە دەرکەدا هەبەت، نەماز بە نووسەر
 دیار و بەرچاوکان. هەندەجار نەبوونی ئاوی (ی) دەبەتتە هەیی
 گەیی نەمانای وشەکە، بە نموونە (گەشت) ئاخە مەبەست لە
 گەشتکردنە یان گەشتنە، هەر بە خەیی ئەم وشەیی بەکارهێناوە، لە
 نووسینەکی جەلالی میرزا کەریم دەستە (کەیی گەشتمە لات شەرتە سەرم
 دابنەوینم بە ئاوی عەشقی منی ئاوا ئاوارە کرد) ٢٠٦، بەی ئەم
 دەبوایە لە خودی نووسینەکە بنووسرابا " گەشتمە " نەکی " گەشتمە
 " سەرەبە ئاوی ئەو دەمەدوو نییە و لە ناو ئەمانەتەکەیشدا نووسینە... جگە
 لەویش هەندە وشە هەن کە بە خەیان دەبەت بەڵکەندەرن بەیەكەو کەچی
 جیاکراونەتەو وەک " لا چاو " لە لایە (٦٠) وشەیی دیکە هەن وەڵ
 ئەمە لەم ڕوووە هەوێستەیی خەمان کرد و هەر لە زمان دەگوازینەو
 بە لایەنەکی دیکە..

سەردار ئەزا جاف

شاعیر و ئەخنەگر، ئەمانیا